

Efektivní škola

V souvislosti s povinností škol provádět vlastní hodnocení a se zaváděním standardizovaných testů je stále aktuálnější otázka, podle čeho lze posuzovat kvalitu školy. V tomto příspěvku přinášíme pohled odborníků z Nizozemska a Velké Británie, kteří se dlouhodobě zabývají problematikou efektivnosti školy.

Jaké procesy podporují efektivitu školy

Při zkoumání, jaké faktory ovlivňují efektivitu školy, pracují výzkumníci zpravidla s modelem, který připomíná výrobní podnik. Škola pracuje s nějakými vstupy (to je např. kvalita žáků, učitelů, množství finančních prostředků apod.), ve škole se uskutečňují nějaké procesy (vzdělávání) a na konci stojí nějaké výstupy (zpravidla vědomosti a dovednosti žáků). To vše se odehrává v určitém kontextu (prostředí), který škola nemůže ovlivnit.

Výzkumy ukázaly, že zhruba z 90 % se na kvalitě vědomostí a dovedností žáků na výstupu podílejí jejich vstupní vědomosti a dovednosti, intelektové předpoklady a rodinné zázemí. Ty ovšem škola nemůže ovlivnit. Výzkumníci se proto snaží určit faktory, které pozitivně ovlivňují zbývajících 10 %. Zjistili, že ve vzdělávacích systémech rozvinutých zemí už není možno výsledky žáků ovlivňovat vstupy, jako je vzdělání učitelů a zvyšování finančních prostředků. Ty jsou zde, na rozdíl od rozvojových zemí, na dostatečně vysoké úrovni.

V rozvinutých zemích byly identifikovány následující faktory, které pozitivně ovlivňují kvalitu výsledků na úrovni procesů. U každého faktoru uvádíme pro ilustraci některé jeho dílčí součásti

1. Důraz na výkony žáků, vysoká očekávání

Učitelé se snaží, aby všichni žáci maximálně rozvinuli své předpoklady, dávají najevo důvěru ve schopnosti žáků a v jejich potenciál dostat školním požadavkům, nabízejí podporu, všímají si pozorně pokroku každého žáka a oceňují jej.

2. Důraz vedení školy na vedení pedagogického procesu

Rozdělení zodpovědností a rozhodovacích pravomocí ve škole je jasné, informace jsou sdíleny, učitelé se podílejí na rozhodování, vedení školy dobře dělí svůj čas mezi administrativní úkoly a úkoly související s pedagogickým procesem, vedení často hospituje, provádí supervizi učitelů, ředitel registruje a oceňuje kvalitní práci učitelů, pečuje o jejich další vzdělávání.

3. Soudržnost pedagogického sboru

Rozhodující je četnost a kvalita společných setkání sboru a pracovních skupin učitelů a obsah a kvalita vzájemné spolupráce.

4. Kvalita kurikula, příležitost se učit

Cíle vzdělávání jsou dobře vymezeny, výběr výukových metod a učebnic odpovídá cílům, žáci jsou spokojeni s obsahem a metodami vzdělání, žáci dostávají příležitost se naučit vše, co mají prokázat na výstupu (např. v testech).

5. Klima školy

Ve škole panuje řád a pořádek, pravidla jsou jasná a sdílená, četnost kázeňských prohrěšků je nízká, oceňování žáků převažuje nad tresty, vztahy mezi žáky, žáky a učiteli, učiteli navzájem a učiteli a vedením školy jsou dobré. Práce učitelů je oceňována.

6. Důraz na hodnocení výsledků žáků i práce školy

Práce žáků je podrobně monitorována a zaznamenávána, výsledkům je přikládán velký význam, pravidelně probíhá reflexe, stejná pozornost je věnována i výsledkům práce školy.

7. Zapojení rodičů

Škola je otevřená rodičům a aktivně usiluje o jejich spolupráci, klade velký důraz na získání těch rodičů, kteří se spolupráci brání, učitelé dávají rodičům konkrétní návody, jak mají pracovat se svými dětmi.

8. Klima třídy

Vztahy mezi žáky jsou dobré, ve třídě panuje pořádek, pracovní atmosféra a příjemná nálada.

9. Efektivita využití času

Čas ve škole i ve výuce je organizován efektivně, neztrácí se přesuny, komplikovanými organizačními pokyny, špatnou přípravou atd., učitel cíleně pracuje s domácí přípravou žáků, absence žáků i učitelů jsou nízké.

10. Strukturovanost výuky

Vyučovací hodina je dobře připravená a dobře strukturovaná, učitel má jasné cíle, cíle jsou jasné žákům, dílčí instrukce jsou srozumitelné, hodnocení se vztahuje k cílům, metody jsou vhodně voleny vzhledem k cílům.

11. Míra samostatné práce žáků

Žáci mají dostatečný prostor k tvůrčí činnosti a samostatnému objevování.

12. Diferenciace/individualizace výuky

Žáci cítí zodpovědnost za své učení, učitel stanovuje minimální cíle, které musí naplnit každý žák. Žáci mají příležitost se učit kooperativně, učitel poskytuje žákům odlišné úlohy v závislosti na jejich možnostech a potřebách, speciální péče je věnována dětem s poruchami učení a chování, dětem sociálně či kulturně znevýhodněným, dětem nadaným.

13. Kvalita záznamů o pokroku žáků

O výsledcích žáků jsou vedeny kvalitní a podrobné záznamy, aby bylo možno stanovit úroveň zvládnutí, individuální pokrok, doložit na konkrétních výkonech žáků, monitorovat rozličné aspekty práce žáků.

14. Kvalita a četnost zpětné vazby

Zpětná vazba je poskytována často a je velmi konkrétní, žáci se dozvídají, co mají dělat, aby se zlepšili, zpětná vazba navazuje bezprostředně na zadaný úkol, u slabých žáků je kvalitě a četnosti zpětné vazby věnována zvýšená pozornost

Důležité je stanovit si správné cíle

Uvedený model vychází z předpokladu, že výstupem jsou vědomosti a dovednosti žáků.

Odborníci upozorňují na to, že můžeme definovat výstupy další, které budou založeny na jiných kvalitách žáků, než jsou vědomosti a dovednosti. Můžeme například chtít ve škole vychovat žáky vnímavé a angažované, kteří se budou snažit aktivně ovlivňovat dění ve svém okolí a budou ochotni pomáhat jiným. Takové výstupy můžeme považovat za stejně důležité, ba důležitější než výsledky v testech. Budeme je však obtížněji zjišťovat. Procesy, které povedou k takovýmto výstupům, se budou pravděpodobně lišit od těch, které povedou k lepším testovým výsledkům. Při posuzování práce školy bychom měli vždy pečlivě zvažovat

všechny typy výstupů, abychom ve snaze po snadném vyhodnocení důležité aspekty práce školy neopominuli.

Přidaná hodnota

Odborníci dále upozorňují, že při posuzování efektivity školy je velmi důležité a zároveň velmi obtížné zohlednit vstupní parametry žáků. Jsou k tomu kromě sofistikovaných statistických procedur zapotřebí detailní údaje o rodinném zázemí žáků, o jejich intelektových předpokladech, o jejich vstupních vědomostech a dovednostech. To je velmi důležitá informace i pro nás. Podle vyhlášky 15/2005 Sb. má škola při hodnocení vlastní práce kromě podmínek a průběhu vzdělání, klimatu, výsledků a řízení hodnotit i Úroveň výsledků práce školy, zejména vzhledem k podmínkám vzdělávání a ekonomickým zdrojům. Tato oblast, přestože je ve vyhlášce uvedena na stejné úrovni jako ostatní oblasti, by měla být jejich výsledkem: měla by vztáhnout výsledky k podmínkám a vstupům a zachytit tak jakousi přidanou hodnotu, efektivitu dané školy. Školy tuto efektivitu mohou posoudit jen kvalitativně, na základě znalostí žáků, jejich předpokladů, rodinného zázemí.

O jakési kvantitativní postižení skutečnosti, že úroveň žáků v různých školách se velmi liší, se snaží autoři projektů Kalibro a SCIO. Výsledky testů publikují pro školy městské a venkovské, v závislosti na vzdělání rodičů a podobně. Společnost SCIO se v části své nabídky pokouší zohlednit vstupní vědomosti žáků tak, že provádí testování žáků opakovaně v 1. a 3. ročníku a prezentuje relativní pořadí tříd v obou měřeních. Za přidanou hodnotu pak považuje posun v pořadí. V jiném svém produktu porovnává výsledky v předmětových testech s výsledky v takzvaných testech studijních předpokladů. Přidanou hodnotou zde rozumí rozdíl mezi oběma výsledky. I když tyto pokusy jsou jistě chvályhodné a školy z nich získají řadu informací, není možno informaci z nich získanou přeceňovat. Této skutečnosti by si měly být vědomy školy, aby na základě nedokonalých informací nepodhodnocovaly svoji práci, a zejména zřizovatelé, aby o nich na základě těchto informací nevyvozovaly soudy a nečinily na jejich základě chybná rozhodnutí.